

REQUIEM A MAGYAR NEMZETI KATONAI BÜNTETŐJOGÉRT AVAGY ADALÉKOK A HAZAI KATONAI BÜNTETŐJOG SZOVJETESÍTÉSÉNEK TÖRTÉNETÉHEZ

Minthogy a rendszerváltás utáni hazai jogi diskurzusban a katonai büntetőjog és annak története már-már a pária témák közé tartozik, így széles körben nem vizsgált és nem ismeretes annak XX. századi története sem. Ebből következik, hogy sokan a katonai büntetőjogra és igazságszolgáltatásra kizárólag, mint bűnös szocialista hatalmi eszközre tekintenek, figyelmen kívül hagyva annak II. világháború előtti és régre nyúló hazai történetét és fejlődési pályáját, valamint azt a tényt, hogy a katonai jog és apparátus épp csak annyira volt dicstelen hatalmi eszköz, mint amennyire a jogrend maga, illetve az államgépezet lényegi egésze.

Ismeretes, hogy a második világháborút követően katonai büntetőjogunk és igazságszolgáltatásunk – ahogy állam- és jogrendszerünk egésze – előbb egy két irányba egyszerre ható időszak elé nézett 1945 és 1961 között, majd pedig az 1961. évvel szabályozási szinten is a szovjet-szocialista jogi gondolkodás áldozatává vált. Az első időszakban a nemzeti szabályozás koncepcióját még nem érte el az államszocialista gépezet, de számos katonai bírót tett hatalmi eszközévé és ezzel koncepciók perék kellékévé. A második időszakban pedig a hatalmi célokra is használt apparátust és jogot a rendszer önképére, pontosabban a „Nagy Testvér” képére formálta derékba törve annak korábbi, nemzeti fejlődését.

Kritikus téma ez, hiszen e speciális büntetőjogi területet pontosan a fenti politikai ítélet miatt – valamint átfogó szakmai ismeretek és kutatási eredmények hiányában – még ma is inkább elsorvasztja a jogalkotás. Mégis – magunk és témával foglalkozó szűk kortárs kör kutatási eredményeire hivatkozva – ki kell mondanunk, hogy katonai büntetőjogunk dicstelen korszakának is voltak – paradoxonnak tűnve – olyan elemei, olyan momentumai, melyeket a katonai jogtörténeti ív egészéből nézve fejlődésként kell objektíve értékelnünk. Ezeket azonban még ma sem tárta fel a kellő mértékben sem a tudomány, sem a jogalkotás, vagyis a katonai büntetőjog rehabilitációja 1989-et követően nem történt meg.

Az összkép tehát az, hogy az elkülönült nemzeti szabályozás II. világháborús különbíróóságok által is megtépzott, mégis értékes tapasztalatait és elért fejlődését a tárgyalt időszak az 1950-es évekkel kezdődően megtörte és besározta. Mindeközben viszont – ha előbb a maga hatalmi-politikai törekvései okán is, de – megoldotta az igazságügyi szervezet irányítási-felügyeleti problémáit, s a szervezeti elkülönülés megtartásával ugyan, de a katonai igazságszolgáltatást kivonta a katonai vezetés és hierarchia alárendeltségéből, hogy az egységes igazságszolgáltatási szervezethez kapcsolja, ami vitathatatlan fejlődés volt a korábbi korszakhoz képest.

Jelen rövid munkában tehát célunk képet adni ennek az 1945 és 1961 közötti időszak katonai büntetőjogi változásairól az objektivitás mércéjét megcélozva, kitérve azokra az adalékokra, melyekkel egy menteni nem kívánt korszak katonai jogi változásai mégis szakszerűbben és igazságosabban értékelhetővé válnak, s ezzel törleszteni egy apró részletet a katonai jog történelmi rehabilitációjának számlájáról.

1. A RÁKOSI- MAJD KÁDÁR-HATALOMÁTVÉTEL ÁRNYÉKÁBAN: KATONAI BÜNTETŐJOGUNK ÉS IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSUNK 1945 ÉS 1961 KÖZÖTT

Az 1867 és 1945 közötti katonai igazságszolgáltatási szervezet elfogadhatatlanul avított megoldásai, a történelmi kor, a második világháború túlkapásai, majd a nagy háború utáni politikai stigmatizáció várható módon lépett fel a második világháború előtti katonai büntetőjog szinte összes eredményével és intézményével szemben.

Az 1930. évi első önálló magyar katonai büntetőkódex érintetlenül hagyása nyilvánvalóan kizárt volt. Nem volt azonban egyértelmű, hogy milyen irányba mozdul – a szovjet jelenlétet és az ezzel összefüggésben zajló baloldali megerősödést is figyelembe véve – a fegyveres védelmi szervezet, s ettől elválaszthatatlanul a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás újraszervezése. Különösen igaz ez, ha figyelembe vesszük, hogy a választási eredmények szerint „1947. őszére a munkáspártok, mindenekelőtt a kommunista párt a hadseregen belül meghatározó szerepet vívott ki magának, a Szovjetunió, illetve a SZEB határozott támogatásával.”¹

A demokratikus törekvésű új rendszer, melyet az 1946. évi I. törvény léptetett hatályba, a katonai büntetőjog klasszikus fejlődési pályája mellett tette le a voksát a korábban szükséges korrekciók megtételének szándékával. Ez pedig úgy az anyagi és eljárási, mint a szervezeti jog vonatkozásában kitapintható volt.

¹ GONDA ANDRÁS (SZERK.): *Hadtörténelem*, 1994., MH Tanintézet Főnökség, Budapest, 472. o.

Emellett azonban már a kezdetekkor jól érezhető volt a személyi-szervezeti politika alárendelése a baloldali, kommunista politikai érdekeknek a teljes állami fegyveres védelmi apparátus tekintetében.²

Megalkotásra került az 1948. évi LXII. törvény, vagyis a háború utáni új, önálló, elkülönült katonai büntető törvénykönyv, melynek megalkotásában egyebek mellett a hazai büntetőjog egyik meghatározó alakja Schultheisz Emil is részt vett. Ezzel összefüggésben születtek normák a szervezeti és eljárási kérdések rendezésére is. Ilyen volt például az 1948. évi XLVI. törvény a honvédelmi miniszternek honvéd ügyészségek felállítása és megszüntetése tekintetében adott felhatalmazásról, az 1948. évi XLVII. törvény a katonai titok tekintetében elkövetett hűtlenségre vonatkozó hatásköri rendelkezésekről, és az 1948. évi LXIII. törvény a katonai igazságügyi szervezet, valamint a katonai büntetőbíráskodásban a fellebbvitel módosításáról. Eközben pedig folyamatosan zajlottak a fegyveres testületek tekintetében a mondhatni jögon kívüli átalakítások.

Ennek típuspéldája, hogy „a hadsereg létszámgondjainak megoldására az MDP 200 funkcionáriust irányított a hadseregbe, akik gyorsított tanfolyamon kaptak kiképzést. Belőlük került ki a katonai felsővezetés jelentős része.”³

Eleinte tehát még „a fordulat évében” sem volt egyértelmű, hogy milyen irányba halad a hazai katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás fejlődése. Az 1950-es évekkel azonban egyre nyilvánvalóbbá vált az 1945 és az első egységes büntetőkódex 1961-es megalkotása közti időszak paradox kétirányúsága, vagyis az elkülönülő szervezet megerősítése és átpolitizálása, amivel egy időben az elkülönülő szabályozás elleni fellépés zajlott a politikai perek⁴, illetve letartóztatások⁵ híres és kevésbé híres katonai szárnya erősített fel. Utóbbiak keretében „a katonai bíróságok 1949-52 között 24 409 személyt ítélték el. (1945 és 1962 között 59 ezret.)”⁶

1.1. Az anyagi katonai büntetőjogi szabályozás változásai

Mint azt már említettük, a második világháború után részben a törvény negatívumai, részben pedig a történelmi körülmények és a megváltozott alkotmányos, illetve politikai helyzet miatt elképzelhetetlen volt az 1930:2. törvénycikk érintetlenül hagyása és a katonai anyagi büntetőjog újraszabályozásának elmulasztása. Ez meg is történt az 1948. évi LXII. törvény, az „új” katonai büntetőtörvénykönyv megalkotásával.

A kódex megalkotására reformbizottságot hívtak össze, mely 1948. márciusában ülésezett és számos a hazai jogtudományban meghatározónak számító alak tagja volt. Erről Kardos Sándor Schultheisz Emil Professor hagyatékának ez eddig nyilvánosságra nem hozott jegyzőkönyvek alapján tudósított, mikor lejegyezte, hogy a „bizottságban a szakma kiválóságai is részt vettek, így dr. Auer György, dr. Bacsó Ferenc, dr. Ráczy György, dr. Kádár Miklós, a javaslat szerkesztője pedig maga Schultheisz Emil volt[...].”⁷ A bizottság első ülését 1948. március 3-án a Minisztertanács épületében tartotta és tevékenységének irányvonalát

² Ezt igazolja a teljes védelmi apparátus átalakítása. A csendőrség kollektív bűnösséggel bélyegzése és ez alapján történő feloszlata, a rendőrség politikai motívumokban gazdag újjászervezése, a politikai nyomozóosztályok kialakítása körüli parázsviták és feszültségek – mint amilyen a Péter Gábor Tömpe András rivalizálás volt –, de ide sorolandó a tapasztalt és jól képzett tisztikar eltávolítása is az ezredesi rendfokozatú, vagy annál magasabb rangú tisztek zömének nyugdíjazásával, vagy leszerelésével.

³ GONDA ANDRÁS i.m. (1994.) 473. o.

⁴ „A Rajk-per mintájára akarták összekapcsolni a szociáldemokrata pereket a katonai vezetők ügyével. Miután ez nem sikerült, megindultak a »tábormok-perek«.” HORVÁTH CSABA: *Magyarország 1944-től napjainkig*, 1991, Régió Bt., Pécs, 103. o.

Ezen ügyek körében került megrendezésre a Katpol. korábbi vezető tisztjéhez köthető Pálffy (Oesterreicher)-per, illetve a talán leghíresebbnek is nevezhető Sólyom-per, melynek keretében 48 főt tartóztattak le, 10 főt ítélték halálra és 13 főt életfogytig tartó szabadságvesztésre. E perek mellett azonban számos – nem ritkán halálos ítélettel záruló – per indult katonai bírák és ügyészek ellen is, akikkel szemben a rendszer vagy azért lépett fel, mert nem a politikai direktívák szerint végezték munkájukat, vagy azért mert túl jól szolgálták a rendszert. Ez utóbbit példázza a Tábormok-perben ítélező Jávor Iván hadbíró ezredes elleni per.

⁵ A rendszer működésének kiszámíthatósága és groteszk jellege mutatta a katonai körökkel szembeni félelmet. Király Béla vezérezredes úr visszaemlékezéseiben kellő plasztikussággal írja le letartóztatásának előzményeit és körülményeit. A Katonai Akadémia akkori parancsnokát hosszak megfigyelés után egy hadgyakorlat közepén rendelték be a HM-be hajnalban, ahova azonban késve érkezett, így onnan a Katonai Akadémiára hívták, ahol nyolc ÁVH-s letartóztatóval fogták le, akik különböző szekrényekben és mellékszobákban rejtőztek a tábormok számára nyilvánvaló kelepce titokban tartása érdekében. Bővebben lásd: KIRÁLY BÉLA: *Honvédségből néphadsereg*, 1986, Áramlat független kiadó, Párizs-New Brunswick, 187-199. o.

⁶ HORVÁTH CSABA i.m. (1991.) 104. o.

⁷ KARDOS SÁNDOR: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*, 2003, Ph.D értekezés, Miskolc, 160. o.

Schultheisz jelölte ki, mikor arra hivatkozott, „hogy az ország demokratikus szellemű átalakulásával párhuzamosan indokolt volt az 1930-ban elfogadott katonai büntető törvénykönyv reformja.”⁸ Fontos kiemelni, hogy maga Schultheisz is reformra, nem pedig hatályon kívül helyezésre és újra alkotásra rendezkedett be a munka kezdetén.

A bizottság, a korábbi kódex hibáit orvosolandó, célul tűzte ki a halálbüntetés alkalmazási számának szűkítését, a katona fogalmának véderő törvény általi megállapításának fontosságát, a katonai bűncselekménnyel halmazatban álló polgári bűncselekmény esetén a polgári kódex alkalmazását. A második ülésre 1948. március 10-én Ries István igazságügy-miniszter elnökletével került sor. Ez alkalommal került megfogalmazásra Szebenyi Endre által az az igény, hogy a rendőrök által elkövetett bűncselekményeket is a katonai eljárás hatálya alá vonják.

Ezen – az 1930:2. törvénycikktől való elkülönözésen alapuló – törekvések mindegyike részben megvalósult a törvény javaslatával. E javaslatot – a kor későbbi jogalkotási gyakorlatát megelőlegezendő – az országgyűlés igazságügyi, alkotmányjogi és közjogi, valamint honvédelmi bizottságai együttes jelentésben dr. Dulin Jenő elnökletével lényegében módosítás nélkül⁹ „*általánosságban, egyhangú határozattal elfogadta.*”¹⁰

A törvény javaslatát Hajdú Gyula terjesztette az országgyűlés elé annak 92. ülésén 1948. december 15-én. Ezt követően a Tisztelt Ház az Országgyűlés 93. ülésén 1948. december 16-án vitatta meg a javaslatot. Ezzel kapcsolatban írja Kardos, hogy „*a tárgyalás kifejezés teljesen nem is helytálló, mert az Országgyűlési Napló tanúsága szerint az előadó Hajdú Gyula mintegy hat oldalon keresztül tette meg előterjesztését. [...] A törvényjavaslathoz mindössze három képviselő szolt hozzá, akik a Horthy-rendszer hadseregének viszonyairól mondtak bírálatot [...].*”¹¹

A szónok, Hajdú Gyula leszögezte, hogy az új törvénykönyv „*kiegészíteni kívánja a büntető törvénykezés területén a katonai részt illető rendelkezéseket olyan módon, hogy e területnek pönalitásai, az ezt a területet érintő büntető intézkedések a népi demokrácia szellemének, a népi demokrácia igényeinek megfelelők legyenek.*”¹² A vezérszónok, eltérve a kodifikációs bizottság kezdeti szándékától, jelezte a kódex célja nem novelláris módosítást végbevenni, hanem a korábbi jogszabály félre tételével egy új törvénykönyv megalkotása. Kritikaként emeljük ki, hogy az Országgyűlési felszólalásában Hajdú Gyula történetileg igaztalanul állította a javaslatról, hogy az a polgári élet–katonai élet viszonya tekintetében teljesen újító jellegű. Bár az igaz, hogy nem követi az egykori 1855-ös osztrák Ktbtk. megoldását, azonban arról hallgat, hogy ezt a forradalmi újítást az 1930:2. törvénycikk szabályozási rendszere és különösen 1.§-a korábban már megtette, mikor csak annyiban szabályozta az egyes kérdéseket amennyiben azt a katonai viszonyok megkövetelték, és kihangsúlyozta, hogy egyéb vonatkozásban a katonákra is a polgári büntetőkódex irányadó.

A Tisztelt Ház előtti felszólalás fontos momentuma annak nyílt megvallása, hogy a politikai elitben már ekkor adott volt a szándék egy új egységes polgári büntetőkódex megalkotására, hiszen e vonatkozásban emeli ki Hajdú, hogy a benyújtott katonai javaslat „*kiegészítője az ezidőszertől érvényben lévő kódexnek és automatikusan kiegészítője marad az új kódexnek, amikor az elkészül és amikor azt az országgyűlés törvényerőre fogja emelni.*”¹³

Ezt követően a vezérszónok kimondja a végső politikai kádenciát, és felfedi a novelláris módosítás helyett az új norma megalkotásának tényleges okát. Eszerint „*1930-ban született egy új büntető törvénykönyv a katonák részére, amely viszont azt a szellemet tükrözte vissza, amely abban a korban uralkodott: a*

⁸ KARDOS SÁNDOR i.m. (2003.) 160. o.

⁹ A bizottságok egyetlen módosítási javaslatot tettek, ennek alapja pedig egy idő közben megvalósult jogszabályváltozás volt, mely a Btk. 338. §-át hatályon kívül helyezte és ahelyett az 1948. évi XLVIII. törvény 35. §-át javasolta alkalmazni az új törvényjavaslat szövegében is. Lásd: Az országgyűlés igazságügyi, alkotmányjogi és közjogi, valamint honvédelmi bizottságának együttes jelentése „a katonai büntetőtörvénykönyvről” szóló 213. számú törvényjavaslat tárgyában, Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés Irományai IV. kötet, 1949, Budapest, 221. szám.

¹⁰ Az országgyűlés igazságügyi, alkotmányjogi és közjogi, valamint honvédelmi bizottságának együttes jelentése „a katonai büntetőtörvénykönyvről” szóló 213. számú törvényjavaslat tárgyában, Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés Irományai IV. kötet, 1949, Budapest, 221. szám.

¹¹ KARDOS SÁNDOR i.m. (2003.) 161-162. o.

¹² Országgyűlési napló az Országgyűlés 93. ülése 1948. évi december hó 16-án, Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés Naplója V. kötet, 1949, Budapest, 146. hasáb.

¹³ Országgyűlési napló az Országgyűlés 93. ülése 1948. évi december hó 16-án, Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés Naplója V. kötet, 1949, Budapest, 146. hasáb.

*horthyismus szellemét. A büntetések nem voltak többé olyan abszolút brutálisak, mint annakidején, de a Horthy-fasizmus szellemének megfelelően lényege az volt ennek a büntetőtörvénykönyvnek, hogy a tiszt úr szentség, a tiszt úr az Isten és a tiszt tekintélynek, még inkább a tiszt személyének bármiképpen való megközelítése a pönalítás maximumával kell, hogy megtoroltassék.*¹⁴ Bár magunk sem vitatjuk, hogy az 1930:2. törvénycikkben számos a tiszteket indokolatlanul pozitíve diszkrimináló norma jelent meg, jól érezhető, hogy ez a megfogalmazás nem a korábbi jogszabály elemzésén, hanem politikai tételeken alapult. Ezt igazolja egyébként az 1948. évi kódex előkészítő bizottságára való visszautalás is, mivel Schultheisz Emil a bizottság összehívásakor a reformot – vagyis a régi módosítását, újítását, és nem egy teljesen új megalkotását – tűzte célul.¹⁵ Ezen reform szellemével tökéletesen összefért az 1930:2. tc. normáinak átvétele, ami azonban politikailag eltagadandó volt. Ezt kiválóan példázza, hogy Hajdú a kódex 60. §-át mint eddig ismeretlen novumot vezeti be, mikor lejegyzí, hogy „*ha a tettes nyomában az előjárója, vagy feljebbvalója részéről szenvedett súlyos sérelem feletti erős felindulásban ragadtatta magát az előbbi szakaszokban meghatározott függelemsértésre, a büntetés a törvényben megállapított bármely enyhébb büntetési nemben, annak legkisebb mértékében kiszabható.*”¹⁶ Maga norma persze álláspontunk szerint is kiemelten fontos az alárendeltek egyenlő elbánása jegyében, azonban nem újszerű 1948-ban, hiszen ez a szabály tartalmilag nagyrészt az 1930:2. törvénycikk 76. §-ának megfelelője.¹⁷

Összességében tehát elfogadható, sőt a kifejtettek alapján megerősíthető Kardos állítása az Országgyűlési „tárgyalás” vonatkozásában, melyről álláspontunk szerint elmondandó az is, hogy azt szinte teljes egészében a politikai érdek és közhangulat határozta meg.

Ilyen politizált környezetben pedig már nem is meglepő, hogy az országgyűlés ellenszavazat nélkül, egyetlen tárgyalási nap alatt, egyhangúan fogadta el és emelte törvényerőre a javaslatot. A Tisztekt Ház körében uralkodó hangulat és jelleg ellenére, azonban úgy véljük az 1948. évi LXII. törvény becikkelyezése helyénvaló döntés volt, igaz azt nem politikai okok, hanem a kódex egyes fejlődést hozó megoldásai és rendelkezései indokolták.

Az 1948. évi kódexről általában elmondható, hogy nem követi a korábbi két nagy részre tagolható 1930. évi katonai büntetőtörvény szerkezetét a részek tekintetében, hiszen a katonai bűncselekményeket taglaló második (különös) rész után, a harmadik részben fejti ki, hogy a kódex rendelkezései miként vonatkoznak a rendőrökre, amivel a katona büntetőjogi fogalmának kiterjesztéséhez kiegészítő rendelkezéseket csatol, méghozzá úgy, hogy mindvégig figyelemmel van a két hivatásrend közti különbségekre. Ahogy erre példaként Kardos kiemeli: „*Figyelemre méltó, hogy a törvény a rendőrrel szemben nem lefokozást, hanem állásvesztést alkalmaz.*”¹⁸

A kódex szabályai közül kiemelendő, hogy „*Amennyiben a törvény eltérően nem rendelkezik, a katonai büntetőbíráskodás alá tartozó személyekre mind a közönséges bűncselekmény, mind a katonai büntett és a katonai vétség tekintetében a közönséges büntetőtörvény szabályait kell alkalmazni.*”²⁰ Ez lényegében – ahogy azt korábban is jeleztük – az 1930:2. tc. hasonló tartalmú első szakaszának történelmi megerősítése és a jogfejlődés tételeinek elfogadása. Kiemelendő azonban a politikai perek okán a törvény azon passzusa,

¹⁴ Országgyűlési napló az Országgyűlés 93. ülése 1948. évi december hó 16-án, Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés Naplója V. kötet, 1949, Budapest, 147. hasáb.

¹⁵ Lásd: KARDOS SÁNDOR i.m. (2003.) 160-162. o.

¹⁶ Országgyűlési napló az Országgyűlés 93. ülése 1948. évi december hó 16-án, Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés Naplója V. kötet, 1949, Budapest, 148. hasáb.

¹⁷ „76. § Ha a tettes nyomában az előjárója vagy följebbvalója részéről szenvedett súlyos sérelem feletti erős felindulástól ragadtatta magát a függelemsértésre, a büntetés a törvényben megállapított legkisebb mértékén alul is, sőt a megállapítottnál enyhébb büntetési nemben is kiszabható. Olyan esetben, amelyben a törvény a függelemsértést agyonlövésel végrehajtandó halálbüntetéssel sújtja, három évnél rövidebb tartamú börtönbüntetés meg nem állapítható; e büntetés további enyhítése nincs megengedve.” 1930:2. tc. „*A katonai büntető törvénykönyvről.*”

¹⁸ KARDOS SÁNDOR i.m. (2003.) 164. o.

¹⁹ Ennek alapja, hogy a törvény 13. §-ához fűzött indokolás kifejtette, hogy „a katonai rendfokozatnak különleges jellege van és ez teszi szükségessé azt, hogy rendfokozattal bíró katonákkal szemben a lefokozás - mint mellékbüntetés - megállapíttassék. A rendőrség egyes tagjai a katonai rendfokozat mintájára rendfokozatot viselnek, azonban a rendőrség nincsen katonailag szervezve, a rendőrség a honvédségnek nem szerves része. Ezekre tekintettel és mert a rendőrség nem minden állománycsoportjába tartozók viselnek rendfokozatot, a rendőrség tagjaival szemben lefokozást kimondani nem lehet. Ezért e § (1) bekezdése kimondja, hogy lefokozás helyett a rendőrség tagjaival szemben állásvesztést kell kimondani, ugyanis arra nem méltó rendőr a testületnek tagja nem lehet.” („*A katonai büntetőtörvénykönyvről*” szóló 1948. évi LXII. törvény 122.§-hoz fűzött indoklás.)

²⁰ 1948. évi LXII. törvény „*A katonai büntetőtörvénykönyvről*” 1.§.

miszerint „Katonai büntett vagy vétség az a bűncselekmény is, amelyet más törvény annak nyilvánít.”²¹ Ez a szakasz fogja ugyanis egyrészt jogilag megalapozni a koncepciók perекet és nem maga a katonai büntető törvénykönyv, illetve a tág értelemben vett katonai büntetőjog.

Fontos leszögezni, hogy a kódex fenntartva az 1930:2. tc. hasonló hibáját, nem tartalmazza a katona anyagi jogi fogalmát, s így rendelkezéseinek érvényesülését a mindenkor védelmi, illetve eljárási szabályozók tartalmától tette függővé. Emellett a politikai színezetű megvitatáskor hangsúlyozott újító szellemét és egyben Schultheisz Professor törekvését is negáló módon jelenik meg a törvényben az agyonlövés végrehajtandó halálbüntetés, mint speciális katonai halálnem.²² A kódex tizenegy esetben rendelkezik halálbüntetésről, mint lehetséges büntetésről.

A büntetések tekintetében a kódex mintegy színesítette a katonai mellékbüntetéseket. Ezek (1) a lefokozás, (2) a visszavetés a rendfokozatban, (3) a kizárás az előléptetésből, (4) a rend- és díszjelek elvesztése, melyek mindegyikét a korábbi katonai büntetőjog már legalább részben ismerte.

A katonák indokolatlan – osztályjellegű – megkülönböztetésének politikai el nem fogadása, sőt tagadása ellenére a kódex több az általános büntetőjogtól eltérő normát is tartalmaz. Ilyen például azon korábról ismert szabály fenntartása, hogy katonai eljárásban dologházba, vagy szigorított dologházba utalás nem rendelhető el.²³

Kiemelhető ezeken felül az általános rész szabályai közül, hogy azokban a fiatakorúakra vonatkozó eltérő szabályok – Schultheisz feltett szándéka ellenére is – csak kismértékben jelennek meg. A törvény ugyanis kizárja a fiatakorúakra vonatkozó szabályok alkalmazását, kivéve, ha a fiatalok mint polgári egyén kerül a katonai eljárás hatálya alá.

Ami a kódex általános és különös részi szabályozása körében bekövetkezett változás létének, vagy nem létének kérdéséről, úgy gondoljuk, hogy néhány a háború miatti, illetve a kényes politikai helyzetből következő árnya mellett az 1948. évi kódex a fejlődő, újszerű, átgondolt és rendezett szabályozás, valamint a katonai bűncselekmények szabályozásának történelmi kihívásokra reagáló jellege által határozható meg a legjobban és a legkövetkezetesebben. E jellemzésből azonban nem maradhat ki annak kiemelése, hogy álláspontunk szerint az 1948. évi kódex nagyban épített az 1930:2. tc. szabályrendszerére és vívmányaira, sőt több ponton – sajnos – átvette annak erőteljes, kritizált szabályait is. Nem mellékes, hogy az 1948. évi Kbt. szabályai között helyet kaptak továbbá olyan normák is, melyeknek a kor jogfejlődési színvonalán már valóban nem volt létjogosultsága, s melyek még az 1855. évi Okt. Kbt.-ben is kritikus szabályként kerültek jellemzésre.²⁴

Az 1948. évi kódex katonai bűncselekményeket szabályozó rendelkezéseinek összképe egy olyan katonai bűncselekmény-katalógust tár elénk, melyben a fegyelem és szolgálati rend ellen ható legtöbb büntetőjogilag releváns cselekmény bűncselekményként jelenik meg, azonban a büntetések terén a kódex már lényegesen racionálisabb, emberségesebb és összességében nézve visszaszorította – de nem szüntette meg – a társadalmi rétegek közti feszültségeknek táptalajt adó egyoldalú rendelkezéseket.

A katonai bűncselekmények szabályozása ebben a kódexben követi az 1930. évi törvény hagyományait és reformtörekvéseit, azonban a tiszti fegyverhasználatról eltekintve inkább csak másként tematizálta annak hatalmi karakterű rendelkezéseit és szigorát.

Fontos kiemelni, hogy egészében véve a szabályozás megfelelt a kor követelményeinek és alkalmas volt a katonai rend és fegyelem megtartására, s mint ilyenre nem vethet jónak és racionális elemzés keretei között végzetes árnyékot politikai perek lefolytatása, annál is inkább, mert azok tényállási alapját rendszerint a kódexen kívüli „rendkívüli” jogszabályok adták, melyeket sok esetben egyetlen utaló norma kötött a katonai büntetőjoghoz.

²¹ 1948. évi LXII. törvény „A katonai büntetőtörvénykönyvről” 2.§ (1).

²² „7.§ A halálbüntetést agyonlövésrel kell végrehajtani: a) ha katonai büntett miatt szabták ki és a jelen törvény másikkal nem rendelkezik; vagy b) ha a halálbüntetésnek kötéssel végrehajtása akadályba ütközik.” - 1948. évi LXII. törvény „A katonai büntetőtörvénykönyvről” 7.§.

²³ 1948. évi LXII. törvény „A katonai büntetőtörvénykönyvről” 11.§.

²⁴ Ennek ékes példája az 1948. évi Kbt. 37-38.§-ában szabályozott „gyáva magatartás” és annak büntetése. „37. § Gyáva magatartást tanúsít az a katona, aki személyes biztonságát féltve, szolgálati kötelességét nem teljesíti, vagy nem megfelelően teljesíti. [...] 38. § (1) A gyáva magatartás büntetése öt évig terjedhető fogház, súlyos esetben, vagy háború idején elkövetés esetében öt évig terjedhető börtön, háború idején súlyos esetben pedig tíz évig terjedhető fegyház. (2) Halállal kell büntetni a gyáva magatartást: 1. ha a tettes parancsnok és az alakulatát elfogatni engedte vagy azt elhagyta, 2. ha a tettes a cselekményt harcban követte el és az mások gyáva magatartását is maga után vonta.” - 1948. évi LXII. törvény „A katonai büntetőtörvénykönyvről” 37-38.§.

Ahogy azt a megalkotás történeti körülményeinek feltárásakor kiemeltük, az akkori jogalkotói szándék – nagyobb részt lekövetve a Szovjetunió szabályozását – az 1948. évi LXII. törvényt hosszú távra kívánta megalkotni, méghozzá úgy, hogy a későbbi – akkor már tervezett – új polgári büntetőkódex mellett továbbra is önállóként létezzen. Sajnos ma már tudjuk, hogy ez a szándék nem maradt fenn 1961-ig még annak ellenére sem, hogy a kódex 1948-as indoklása kiválóan szemlélteti a már akkor is dominánsnak számító szovjettípusú törekvések meghatározó jellegét. Az indoklás ugyanis lejegyzí, hogy „*A katonai büntetőtörvénykönyv természetéből logikusan következik, hogy alap gondolata csak az lehet: a fegyveres erőnél elengedhetetlenül szükséges fegyelmet minél hathatósabban biztosítani. Sztálin a Vörös Hadsereghez intézett 95. számú napi-parancsában mondja: »A Vörös Hadsereg és a Vörös Hajóhad szüntelenül tökéletesítse harci tudását, szilárdítsa fegyelmét, rendjét és szervezetségét«; és a 16. számú parancsában: »Valamennyi közlegény és al-tiszt pontosan teljesítse előjáróinak parancsát, szigorúan tartsa be a fegyelmet és a rendet, fokozza a szervezetségét.«*”²⁵

A szovjet hivatkozás és eszmei alap tehát jelen volt és adott volt. Efelé mutat Névai László Cshikvadze könyvéről írt recenziójában is, mikor lejegyzí: „Világos, hogy a néphadseregünk megerősítését és ütőképességének fokozását szolgáló katonai büntetőjog művelése és továbbfejlesztése során is mindenekelőtt a leghaladóbb jogtudományra, a szovjet jogtudományra vetjük pillantásunkat.”²⁶

Igaz azonban, hogy e szovjetizálás ekkor még a magyar jogrendszer eme speciális területén normatíve nem teljeseedett ki. A szovjetizálás azonban a katonai jog területén is megindult, igaz az anyagi jog vonatkozásában 1961-ig főként indoklási és értelmezési szinten volt érezhető csupán, de az igazságszolgáltatás működésére már ekkor komoly és több esetben – a nem tisztán katonai jogalkotás kritikus termékei révén – szégyenletes hatást gyakorolt.

Az anyagi jog átpolitizálása a gyakorlat számára készített szakirodalmi útmutatók révén volt igazán tetten érhető. Ezt példázza az az állásfoglalás, miszerint „*A Katonai Büntetőtörvénykönyvet a fordulat évében alkották, amikor éppen csak eldőlt a harc, hogy hazánk a polgári demokrácia, vagy a népi demokrácia útján fejlődik-e tovább. [...] A Katonai Büntetőtörvénykönyv szocialista büntetőtörvényhozásunk egyik része. Célja a fegyveres testületek sajátos életviszonyainak megfelelő büntetőjogi védelem biztosítása. E sajátos körülmények ugyanis olyan kötelezettségeket rónak a fegyveres testületek, így a rendőrség tagjaira is, amelyek a polgári életben ismeretlenek, vagy azok megsértése ott nem jár olyan súlyos kihatással, hogy elkövetőit büntető eljárás útján kellene felelősségre vonni.*”²⁷

Ezen szakirodalmi és indoklási hatások után azonban az anyagi katonai büntetőjog vonatkozásában a szovjetesítés 1950-ben jelenítette meg először az elért fejlődés sutba dobásának fenyegető szellemét. Ekkor az Országgyűlés törvénybe iktatta az 1950. évi II. törvényt a Büntető törvénykönyv általános részéről, mely közvetlenül katonai szabályokat nem tartalmazott ugyan, de egységesnek titulált szabályait a katonai eljárásban is alkalmazni kellett, így az a *lex posteriori derogat legi priori* elv alapján lerontotta a Kbtbk. szabályait a maga elsőbbségével. 1950-ben – és még majd öt éven át – azonban a szakirodalomban sem jelent meg a teljes integráció szándéka, amit számos más forrás mellett Schultheisz Emilnek a Jogtudományi Közleányben megjelent cikke is igazol, hiszen a különös részi kodifikáció tekintetében nem emeli ki a katonai normák beolvasztásának fontosságát, szándékát.²⁸

1.2. Az eljárásjogi szabályozás változásképe 1945 és 1961 között

A katonai eljárásjogi szabályozás kérdése a második világháború után messze nem alakult olyan rendezetten és átláthatóan, mint ahogy azt az anyagi jog vonatkozásában tapasztalhattuk. Ennek oka – az utókor szemével nézve – nyilvánvalóan az, hogy az 1948-ban hatalomra kerülő politikai elit elsődleges céljának és feladatának a hatalmi stabilitás kényszerítő erővel történő kialakítását tekintette, melyhez a kulcs – a katonai jog vonatkozásában – nem az anyagi, hanem a hatáskört és eljárást megállapító eljárási, illetve szervezeti szabályok voltak. Kiváló jellemzést ad a korszakról, hogy „*a folyamatos változások szinte követhetetlenek voltak, mert jellemző, hogy 1946 és 1954 között 43 különböző jogszabály foglalkozott csak a katonai ügyészség szervezeti, alárendeltségi és hatásköri problémáival.*”²⁹ Ezekon felül jelentek meg továbbá a bírói szervekre, a

²⁵ Kiemelés „A katonai büntetőtörvénykönyvről” szóló 1948. évi LXII. törvény általános indoklásának II. részéből.

²⁶ NÉVAI LÁSZLÓ: V.M. Cshikvadze: A Szovjet katonai büntetőjog (fordította dr. Tardy Lajos. Budapest 1950. 404. oldal, a Honvédelmi Minisztérium kiadványa), in *Jogtudományi Közleány* 1950. 11-14. szám, 423. o.

²⁷ *A katonai büntetőjog tankönyve*, BM Tanulmányi és Módszertani Osztály, Budapest, 1959., 6-7. o.

²⁸ Lásd: SCHULTHEISZ EMIL: Szempontok a büntetőtörvénykönyv különös részének kodifikációjához, in *Jogtudományi Közleány* 1951. 4. szám. 200-202. o.

²⁹ KARDOS SÁNDOR i.m. (2003.) 167. o.

minisztériumi szintre, illetve általában az eljárásra vonatkozó szabályok, s mindezek felett – a politikai megtorlások eszközrendszerének biztosítására – a különböző különleges eljárásokat biztosító hatásköri normák. Ezek létalapját a szovjet-szocialista diktatúra kialakításának eszménye adta.

A katonai büntetőeljárásra a második világháború után éveken át a többször – egyebek mellett az 1930:3. tc-vel – módosított 1912:33. tc. vonatkozott, mely állapot politikai vonatkozásban kiemelten kellemtelen volt a regnáló hatalom számára, aminek az értelmezés, valamint a jogalkotás útján is hangot adott.

Az első politikai élű változás már 1945-ben megtörtént. „Az első ilyen rendelkezés volt az 1945. február 5. napján hatályba lépett, a népbíráskodásról szóló 81/1945. (II.5.) ME számú rendelet (Nbr), amely kivonta a katonai bíróságok hatásköréből azoknak a katonáknak az ügyét, akiket háborús vagy népellenes bűntett elkövetésével vádoltak és a rendelettel létrehozott politikai bíróságok, a népbíróságok hatáskörébe utalta.”³⁰ Ezzel a változással nyílt meg a katonai koncepciók peres első hulláma, melyben egyebek mellett Jány Gusztáv, Szombathelyi Ferenc, Bély Alajos, Szügyi Zoltán és további tábornokok, főtisztok peres zajlottak le, melyeknek vége több esetben is a katonai rendfokozattól való megfosztás és a végrehajtott halálos ítélet volt, s mely pereseket a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága szinte kivétel nélkül felülvizsgált az 1990-es évek elején az elítéltek rehabilitálásával.

Ezt követően a jogalkotási változások folytatódtak. E körben kiemelendő az a formális jogállamiságot is mellőző eset, mikor az 1740/1946. számú ME. rendelettel módosították az 1912:33. törvénycikket, hogy a katonai igazságszolgáltatási szervezetet az új igények szerint átalakítsák, illetve, hogy az ekkor felállított honvéd ügyészségek hatáskörét és feladatait meghatározzák. Ez a beavatkozás rossz előjele volt a későbbi eseményeknek, melyek 1948-ban az igazságszolgáltatási szervezet átalakításával folytatódtak.

„A szocialista hatalomátvételt követően egyre felerősödtek azok a nézetek, hogy a katonai büntetőeljárás elkülönített szabályozásának célja, hogy az uralkodó osztályok hatalmának támaszát, a hadsereget szembeállítsa a dolgozó néppel.”³¹ Ennek szovjet-szocialista mintájú orvoslására született egyebek mellett az 1948. évi LXIII. tv., mely eljárásjogi tekintetben megerősítette a világháború előtti időkre jellemző szervezeti dependenciát, azonban ekkor már a politikai és nem a katonai vezetés részéről, mikor törvénybe iktatta, hogy „5.§ [...] (6) A katonai főtörvényszék elnökét, másodelnökét, tanácselnökeit és ítélőbíráit a honvédelmi miniszter nevezi ki a hadbírák állománycsoportjából. [...] 15. § (1) A katonai főtörvényszék mellett a vádlói tennivalókat a katonai főügyész látja el. A katonai főügyészt a honvédelmi miniszter nevezi ki a hadbírák állománycsoportjából. (2) A katonai főügyész helyettesítésére a honvédelmi miniszter katonai főügyész-helyettesként egy vagy több hadbíróat nevez ki. (3) A katonai főügyész és helyettesei a katonai főtörvényszéktől függetlenek s a honvédelmi miniszternek vannak alárendelve.”³²

Erre az időszakra egyébként az igazságszolgáltatási személyzet szinte korlátok nélküli politikai preszcionálása mellett a katonai büntetőeljárás hatályának lehető legszélesebbre bővítése volt jellemző a szovjet minta figyelembe vételével, mely szerint „a katonai személyek által elkövetett valamennyi – mint katonai, mind egyéb – bűncselekményeket katonai bíróságok tárgyalják.”³³

„Ez időben a katonai bíráskodás hatálya alá tartoztak valamennyi bűncselekmény elkövetése esetén: a honvédség tényleges szolgálatot teljesítő egyénei; a honvédség rokkantjai, akik katonai rokkant házában voltak elhelyezve; mindazok, akik a honvédségnél ellenük indított bünvádi eljárás folytán előzetes letartóztatásban, vagy vizsgálati fogságban voltak, vagy valamely szabadságvesztés büntetést katonai büntetőintézetben töltöttek; a honvédség állományában megmaradó mindazok, akiket valamely katonai bíróság által rájuk szabott szabadságvesztés büntetést polgári letartóztató intézetben hajtották végre; a tényleges szolgálatból eltávozott mindazok a szökevények, akik eltávozásuk idejében katonai büntetőbíráskodás hatálya alatt álltak; mindazok, akik mozgósított, vagy olyan honvéd csapatok kíséretéhez tartoztak, amelyek az országon kívül voltak; a honvéd csapatok vagy parancsnokságok őrzete alá helyezett hadifoglyok és túsok; [...] a honvédség nem tényleges egyénei a katonai behívóparancs iránt tanúsított engedetlenség miatt; a honvédség nem tényleges egyénei az ellenőrzési szemle alatt elkövetett minden katonai bűncselekmény miatt; a honvédség nem tényleges tisztjei azok miatt a katonai bűncselekmények miatt, amelyeket katonai egyenruhában követnek el; végül

³⁰ FARKAS GYÖNGYI: *A Hadtörténelmi levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802-1991*, 2003, Hadtörténelmi Levéltár, Budapest, 62. o.

³¹ HAUTZINGER ZOLTÁN: *A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*, 2011, Dialóg Campus – PTE ÁJK, Pécs, 42. o.

³² 1948. évi LXIII. törvény „A katonai igazságügyi szervezet, valamint a katonai büntetőbíráskodásban a fellebbvitel módosításáról” 5. §, 15. §.

³³ N. D. DURMANOV: *A szovjet büntetőjog alapjai*, 1949, Hírlap, Szaklap- és Könyvkiadó Rt., Budapest, 59. o.

azok a polgári személyek, akik hűtlenség büntetést követtek el.”³⁴ Ez a kör azonban az 1948-as Kbt. hatálybalépésével, majd az 1950. évi 5. és 6. sz. tvr-ekkel tovább bővült az Államvédelmi Hatóság állományával és a letartóztató intézeti alkalmazottakkal, s ezt követően számos-számtalan alkalommal változott a rendszerváltozásig, majd azt követően is.

A személyi hatály mellett kirívó módon és példátlanul változott a tárgyi hatálya is az eljárásnak. „Ebben az időben látott napvilágot a népi demokratikus jogalkotás legkirívóbb és a legsúlyosabb jogszabálya, amelynek alapján az emberek százait igen súlyos börtönbüntetésre, nem ritkán halálra ítélték. Ez a Népköztársaság Elnöki Tanácsának, az ország területének elhagyására vonatkozó büntető rendelkezések kiegészítéséről szóló 1950. évi 26. számú törvényerejű rendelete volt, amely törvényerejű rendeletet soha nem hirdették ki a Magyar Közlönyben, helyette ott, ezen a számon a Magyar Nemzeti Bankról szóló jogszabály volt található. [...] Ezt a Magyar Közlönyben meg nem jelentetett, tehát ki nem hirdetett tvr-t a honvédelmi miniszter 02387/Min.Ir.-1950 számú parancsa szerint a rendelettel ellátott parancsnok alakulatánál (parancsnokságánál) három havonta és a nagyobb létszámváltozás alkalmával magának a parancsnoknak vagy helyettesének ki kellett hirdetni, oktatás tárgyává kellett tenni, felhívva a figyelmet a katonai titoktartásra.”³⁵ A törvényerejű rendelet a külföldre szökés bármilyen előkészítését, megkönnyítését, vagy tervezését alapesetben tíz év szabadságvesztéssel rendelte büntetni³⁶, emellett 3.§-a úgy rendelkezett, hogy 5 év börtönnel és teljes vagyonekzárással kell büntetni azt a hozzátartozót aki a külföldre szökést nem jelentette, még akkor is ha arról nem tudott. Ezen tvr. alapján ítélték halálra és végezték ki például Szücs Sándort, az UTE rendőr századosi rangban játszó középhátvédjét, valamint börtönözték be hozzátartozóját, Kovács Erzsébetet.³⁷

A tárgyi bővítés másik, a koncepciók peremét megalapozó, vetületét a népköztársaság elleni bűncselekmények katonai eljárásba utalása alkotta. Ennek alapját az Országgyűlés politikai, alkotmányjogi és közjogi bizottságának 1949. augusztus 12-i együttes jelentése alapján a BHÖ-be törvényalkotási eljárás nélkül megváltoztatott tartalommal beiktatott 1946. évi VII. törvény adta mely módosított szövegével a Magyar Népköztársaság Alkotmányában meghatározott népi demokrácia elleni cselekményeket rendelte büntetni.

Az eljárási jogban a következő nagy változást az 1951. évi III. törvény, vagyis az új bűnvádi perrendtartás megalkotása hozta, pontosabban az 1951. évi 31. számú törvényerejű rendelet, mely a Bp. hatályát kiterjesztette a katonai eljárásra is. A kódex újfent – a világháború lezárása után többször – megváltoztatta a bírósági szervezetet, méghozzá úgy, hogy a katonai bíróságokat az egységes bírósági szervezet részeként tartotta számon. A tvr. emellett rendezte és átláthatóvá tette a katonai büntetőeljárás hatályát, ami azonban továbbra is egy rendkívül széleskörű hatáskört biztosított. A tvr. értelmében „Katonai büntető eljárás alá tartoznak: a) a Néphadsereg, b) az Államvédelmi Hatóság, c) a rendőrség, d) a hivatásos légoltalmi szervezet, e) az állami tűzoltóság, f) a pénzügyőrség tagjai, g) a letartóztatóintézeti alkalmazottak, valamint h) az a)-e) alatt említett testületek egyéb alkalmazottai, azok miatt a bűncselekmények miatt, amelyeket e szolgálati viszonyuk tartama alatt követtek el.”³⁸

Ezt követően több változás következett az 1950-es években. Előbb az 1952. évi 6. számú törvényerejű rendelet szűkebb körű módosításai, majd az 1953. évi 13. számú törvény erejű rendelet a Magyar Népköztársaság Ügyészségéről és ehhez kapcsolódóan a 29/1954. Mt. sz. rendelet, mely a katonai ügyészségeket az egységes ügyészségi szervezethez igazította és kizárólag a Legfőbb Ügyésznek rendelte alá, felszámolva ezzel a Honvédelmi Miniszter közvetlen befolyásolási lehetőségét. Kulcsár e szervezeti változások indoklására írja, hogy: „természetesen más a katonai büntetőjog és bírászkodás feladata, jellege és szerepe a szocialista országokban. Az itt uralkodó törvényesség egységének követelménye, amelyet alátámaszt a nép és a hadsereg egysége, nem tűr el a fentiekben példázott elkülönülést, és egyebek között megköveteli az egységes

³⁴ FARKAS GYÖNGYI i.m. (2003.) 65. o.

³⁵ FARKAS GYÖNGYI i.m. (2003.) 66. o.

³⁶ A törvényerejű rendelettel és a külföldre szökés cselekményével kapcsolatban fontos kiemelni, hogy az egészen az 1980-as évek végéig sajátos elbírálás alá tartozott, mivel a felderítés és nyomozás körében jelentkező feladatokat e vonatkozásban az Állambiztonsági Szervek látták el és a katonai ügyészségek feladata csak a vádemelésre és vádképviseletre vonatkozott. Ennek megfelelően az ilyen ügyeknél keletkezett iratok állambiztonsági minősítés alá kerültek és az Állambiztonsági szerveknél kerültek elhelyezésre.

³⁷ A Törvényerejű rendeletről bővebben lásd: FARKAS GYÖNGYI i.m. (2003.) 66. o.

³⁸ 1951. évi 31. számú törvényerejű rendelet „Az 1951. évi III. törvénybe iktatott büntető perrendtartás hatálybaléptetéséről, végrehajtásáról és a katonai büntető eljárásban való alkalmazásáról” 20. §.

bírói szervezet kialakítását is.”³⁹ Ezt követően még számos további szervezeti változás következett be, melyek az ügyészi és bírósági szervezetet egyaránt érintették, s melyeknek egyesítésben történő részleges elkülönülését is ideologizálni kellett. A korabeli szakmai-tudományos indoklás szerint: „Az az »elkülönülés« tehát, amely abban rejlik, hogy az egységes ügyészi és bírói szervezetben egyáltalán vannak katonai ügyészségek és bíróságok, kizárólag arra vezethető vissza, amint már mondtuk, hogy a hadsereg tagjaira jóval több kötelesség hárul, mint a polgári egyénekre, több büntető jogszabály és szigorúbb fegyelem hatálya alatt élnek, tehát a katonai igazságügyi szerveknek ezt a szempontot is érvényre kell juttatni, másrészt pedig a hadseregnek, mint a honvédelmet szolgáló fegyveres erőnek, különleges, Lenin szerint is nélkülözhetetlen szervezete van, melyből az igazságügyi szervek kikapcsolása, a katonai rend és fegyelem, következőleg a honvédelem érdekeinek sérelme nélkül lehetetlen volna.”⁴⁰

A szinte vég nélküli szervezeti átalakítások és változások viharában újabb tárgyi hatályt érintő rendelkezés született az 1956. évi 28. számú törvényerejű rendelettel, mely a rögtönbíráskodással kapcsolatos eljárásokra terjesztette ki a katonai eljárás hatályát, mikor úgy rendelkezett, hogy a „rögtönbíráskodási eljárás a katonai bíróság hatáskörébe tartozik.”⁴¹ Ezt a kiterjesztést erősítette aztán fel az 1957. évi 34. számú törvényerejű rendelet, mely kizárólag az 1956. évi események megtorlását volt hivatott biztosítani számos rendelkezése mellett azzal, hogy a katonai bíróságok hatáskörét kiterjesztette a népbírói tanácsok által elbírárlható ügyekre, valamint a Legfelsőbb Bíróság katonai kollégiumánál e célból külön tanács létesítését tette lehetővé.

A folyamatos változásokat végül a 14/1957. (III.2.) sz. kormányrendelet és a Magyar Népköztársaság Ügyészségéről szóló 1959. évi 9. számú törvényerejű rendelet zabolázta meg, melyekkel a bírósági szervezet követően az ügyészségi szervezet kérdései is megoldódtak, s ez alapján az alaki jog szabályainak alkalmazása – a rendszer jellegéhez mérve – következetesen valósulhatott meg.

Az 1945 és 1961 közti időszak vonatkozásában az alaki jog tehát jól láthatóan számos változáson ment keresztül, méghozzá azzal a központi céllal, hogy meg tudjon felelni a politika vezetés hatalmi céljainak, s ezen belül a terror érvényesítésének is. A szinte nem is követhető, illetve már-már átláthatatlan változások körében azonban kiemelendő az egységes bünvádi perrendtartás megalkotása és alkalmazása a katonai büntető eljárásra, valamint a bírósági és ügyészségi szervezetet egységesítő és véglegesítő normák. Ezek ugyanis – összhangban a szakmai hozzáállás anyagi jogra vonatkozó, 1950-es évek második felétől bekövetkező változásaival – előre vetítették a két irányba ható időszak végének közeledtét, vagyis az anyagi jog jövőbeni változásait, melyeket a megtorlás után szükségképpen következő konszolidáció csak még inkább sürgetett.

2. AZ EGYSÉGES BÜNTETŐJOG KORA (1961-1989)

2.1. Elvi-szakideológiai öszkép az 1950-es évek végéről

1955-öt követően – elsősorban a Szovjetunió katonai jogi rendszerének változásai miatt – a hazai jogi és politikai hozzáállás is érezhetően megváltozott az elkülönült szabályozással szemben. Ekkor már erőteljes volt a szándék az egységes büntetőkodifikációra, azonban ez az 1956-os események miatt csak késedelemmel történhetett meg. Mégis ebből az időszakból azt tapasztalhatjuk, hogy egy éles(nek tűnő) fordulat következett be a korábbi évek álláspontjaihoz képest.

Cieslár Viktor e kérdést úgy vezeti fel, hogy „néhány jogterület [...] mintegy különálló, sokszor saját elvekkkel és a területén érvényesülő saját általános rendelkezésekkel bíró speciális büntetőjog tartománnyá képződött, amely önmagában is egy szerves egészet alkotott, illetőleg alkot még ma is. Ilyen jogterületek: a fiatalkorúakra vonatkozó büntető rendelkezések, a katonai büntetőjog, valamint a pénzügyi-, deviza- és valutabüntetőjog. Ezek a különálló büntetőjogi területek az utóbbi jogfejlődés során mindenesetre lényegesen közelebb kerültek az általános anyagi büntetőjoghoz, amennyiben legújabb szabályozásuk – bizonyos kisebb eltérésekkel – már lényegében a Btá. elveit és szabályait rendeli alkalmazni ezen területeken is.”⁴² Mindazonáltal lejegyzi azt is, hogy „...a szocialista büntető kodifikáció egyik alapvető elve a büntetőtörvény

³⁹ KULCSÁR KÁLMÁN: A törvényesség egysége és a katonai igazságszolgáltatás, in *Jogtudományi Közöny* 1955. 8. szám, 212. o.

⁴⁰ KULCSÁR KÁLMÁN i.m. (1955) 513. o.

⁴¹ 1956. évi 28. számú törvényerejű rendelet „A rögtönbíráskodásról” 4. § (2).

⁴² CIESLÁR VIKTOR: Az új büntetőtörvénykönyv kodifikációjának néhány kérdése, in *Jogtudományi Közöny* 1955. 2. szám, 101. o.

teljessége, ami megköveteli, hogy – többek között – a katonai büntetőjogot is az egységes Btk. rendszerébe iktassuk.”⁴³

Kulcsár ekkor már azt írja: „...nincsen szükség külön katonai büntetőjogi kódexre, hanem a katonai bűncselekményeknek a büntetőjogi kódex egy fejezetét kell alkotniok, ahogyan ez a Szovjetunióban is van. [...] A szocialista társadalmi rend, de a társadalmi rend céljait szolgáló, a dolgozó néppel egységes néphadsereg érdekei is, egységes törvényességet, szervezetileg egységes igazságszolgáltatást, egységes büntetőjogi szabályozást követelnek. Ezen az egységes törvényességen belül kell és lehet is, a hadsereg különleges rendeltetéséből, és életviszonyaiból folyó szempontokat érvényesíteni.”⁴⁴

Ennek megfelelően az ötvenes évek végére már a fennálló – elkülönült – szabályozásról szóló magyarázatokban is erőteljesebben érvényesült a „rész az egészben” érvelés és felfogás, s csak másodlagosan jelent meg az törvényileg még fennálló elkülönült szabályozás hangsúlyozása. Ahogy ezt akkor megfogalmazták: „...az általános büntetőjog és a katonai büntetőjog viszonya a következőkben foglalható össze: A katonai büntetőjog szerves része az általános büntetőjognak, oly módon, hogy azt kiegészíti egy speciális területen. Úgy viszonylik hozzá, mint a különös (lex speciális) az általánoshoz (lex generális).”⁴⁵

„Szocialista jogalkotásunk egyik nagy jelentőségű vívmánya az alapvető jogágak egységének megteremtése. Ennek létrehozásával vált a katonai büntetőjog a büntetőjog, a katonai büntetőeljárás pedig a büntetőeljárás jog részévé. [...] A katonákra vonatkozó külön rendelkezések felvételét az indokolja, hogy a fegyveres erők és testületek fegyelmének, harckészültségének erősítése érdekében a polgári életben nem megvalósítható, a társadalomra mégis veszélyesnek minősülő magatartásokat is büntetni kell.”⁴⁶ Így fogalmazta meg Habony János az 1961 és 1989 közötti időszak katonai büntetőjogának fő jellemzőjét és vélt újítását.

Erre a korszakra beértek azok a folyamatok, melyeket a szovjet típusú rezsím kiépítésének miniatűrített történetisége megkívánt, hiszen hazánkban 1945 és az 1960-as évek között megtörtént a hatalom elragadása – még ha nem is közvetlen forradalmi úton – majd megkezdődött az elragadott hatalom stabilizálása, melyet, ha nem is a Szovjetunió történetéből ismert polgárháború, de egy terrorra épülő vészkorszakot követő forradalom és szabadságharc megrázott. Ebben a rendszerben az ideológia hirdetése mellett hosszú éveken át „csak” annyiban volt helye a szocializmus építésének a jogalkotásban, amennyiben azt a közvetlen hatalmi érdek – vagyis a fegyveres szervek ideologizálása és a koncepciók perek levezénylése – megkívánta. Ezt követően az 1956-os megtorlások fő hullámával párhuzamban megkezdődhetett a szocialista jogeszmény kibontakoztatása, melynek fő irányát az ún. szocialista normativizmus⁴⁷, illetve az úgynevezett szocialista erkölcsösség és világnézet adta. Ez a kibontakozás, ahogy azt fentebb bemutattuk, 1961-ig főként csak a katonai igazságszolgáltatási szervezetet, illetve az 1950-es évek elején letett alapok megerősítésével az alaki jogot érintette, hiszen ezek szolgálták a tisztogatás és megtorlás eszközeit. Az anyagi jogot azonban a „konszolidált ideologizálás” nem hatotta át, sőt, azt már csak a hruscsovi fordulat után érintette meg, mikorra a Moszkva – és vele minden vazallusa – leszögezte, hogy „Sztálin találta ki a »nép ellensége« koncepcióját. [...] Ez a kifejezés tette lehetővé a forradalmi törvényesség minden normáját megsértő legkegyetlenebb elnyomás használatát mindenki ellen, aki bármilyen formában ellentmondott Sztálinnak [...] Elvtársak! Határozottan el kell törölnünk a személyi kultuszt egyszer s mindenkorra és le kell vonnunk az ideológiai-elméleti és a gyakorlati munkára vonatkozó megfelelő következtetéseket.”⁴⁸

Azt mondhatjuk tehát, hogy az anyagi katonai büntetőjog vonatkozásában a szovjet-szocialista jogfelfogás kiteljesítésére – történelmi okokból – csak az 1960-as évekkel és az eljárási és szervezeti jog változásaitól szükségképpen eltérő módon kerülhetett sor. Ez pedig nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy az érvényesítendő katonai büntetőjogot kvintesszenciája tekintetében a kultikus szovjetizálás 1961-ig mintegy elkerülte, s aztán a konszolidált ideologizálás hatotta „csak” át, amiből azonban szükségképpen következik, hogy az 1961-es egységesítés komoly fordulóponthoz jelent a haza katonai büntetőjog történetében, melyet azonban – ahogy ezt fentebb már jeleztük – a szakmai körökben részlegesen előkészítettek az 1950-es évek második felétől.

⁴³ CIESLÁR VIKTOR i.m. (1955) 93. o.

⁴⁴ KULCSÁR KÁLMÁN i.m. (1955) 524. o.

⁴⁵ KOVÁCS ZOLTÁN (SZERK.): *A katonai büntetőjog kézikönyve*, 1958, Zrínyi kiadó, Budapest, 35. o.

⁴⁶ HABONY JÁNOS: *A katonai bíróság előtt*, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1977., 12-15. o.

⁴⁷ Bővebben lásd: SZILÁGYI PÉTER: Szabó Imre szocialista normativizmusa, in *Világosság* 2004/4., 23-25. o.

⁴⁸ Kiemelés Nyikita Szergejevics HRUSCSOV 1956. február 25-i, moszkvai beszédéből, in: MACARTHUR BRIAN (SZERK.): *A XX. század nagy beszédei*, Agave könyvek, Budapest, 2006., 175-179. o.

2.2. A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvének megalkotása

A szocialista törvényességgel kiteljesedő államszocialista ideológia 1961-ben hajtotta de jure uralma alá a katonai büntetőjog egészét, amikor is megalkotásra került az 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről. Igazak Szijártó szavai, mikor azt írja: „...hatályba lépett a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvről szóló 1961. évi V. törvény (Btk.). Ez kiemelkedő jelentőségű volt a magyar büntetőjog, különösen a katonai büntetőjog történetében.”⁴⁹ Azt azonban le kell szögeznünk, hogy ez az esemény negatív volt kiemelkedő jelentőségű, hiszen máig meghatározó, fordulatot hozott a hazai katonai büntetőjog történetében, hiszen felszámolta a több évszázados múltra visszatekintő szabályozási különállást és a polgári büntetőködexbe olvasztotta a katonákra vonatkozó rendelkezéseket. Olyan fordulat ez, mely az 1948. évi LII. törvény megalkotására, valamint az 1945 és 1957 közötti katonai büntetőjogi és igazságszolgáltatási témájú jogalkotásra tekintettel tisztán politikai alávetettségre visszavezethetőnek minősíthető. Ezt abban látjuk indokoltnak, hogy Cshikvadze tanúsága szerint is, 1948-ban szövetségi szinten még a Szovjetunióban is elkülönült katonai büntetőjogi források voltak irányadóak, melyek azonban automatikusan beépültek a tagköztársaságok büntető törvényeibe⁵⁰. Ezután az ötvenes évek egységes szovjet szövetségi megoldását követően – 1956 miatt némi késéssel – kezdte csak meg Magyarország az integrált büntetőjogi koncepciójának átvételét. Ezt a minősítést pedig még inkább megerősítik a törvényalkotás körülményei.

Eddigi kutatásaink alapján leszögezhetjük, hogy a katonai büntetőjog integrálásának kérdése sem az MSZMP csúcsszerveinek jegyzőkönyveiben, sem pedig az Országgyűlési naplókban nem jelent meg. Ha áttekintjük az Országgyűlési elfogadást, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy az Országgyűlés Jogi és Igazságügyi Bizottsága tett módosító javaslatokat a törvénytervezet szövegére, azonban abban nem jelenik meg a katonai büntetőjog kérdése.

Az Országgyűlés 1961. december 15-én első napirendi pontként tárgyalta a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló javaslatot: Az ülésen egyebek mellett jelen volt Dobi István, Kádár János, Biszku Béla, Kállai Gyula, Münnich Ferenc, Czinege Lajos, és még számos meghatározó politikus. A javaslatot Nezvál Ferenc igazságügyminiszter terjesztette be és ismertette a képviselőkkel. „*A Magyar Népköztársaság szocialista jogrendjének kialakítása során újabb jelentős lépést teszünk előre, amikor az országgyűlés a büntető törvénykönyv javaslatát tárgyalja.*”⁵¹ – Nyitotta meg beszédét az igazságügyért felelős miniszter, aki gyorsan rá is tért a törvényjavaslat – egészét átható – politikai indítékaira. „*Az ellenforradalom leverése után a párt és a forradalmi munkás-paraszt kormány szilárd, következetesen a marxizmus-leninizmus elvi alapjain nyugvó, céltudatos politikája teljes mértékben biztosította az eredményes büntetőjogi kodifikáció lehetőségeit. [...] Ilyen körülmények között most már időszerűvé és szükségessé vált a törvényjavaslat betervezése.*”⁵² A fentebb ismertetett ideológiai alapokat hangoztató gondolatok után Nezvál áttért az új, „antiszotalinista” berendezkedés szellemiségét meghatározó érvelésre, mikor rögzítette, hogy „*büntető igazságszolgáltatásunkat elsősorban az jellemzi, hogy 1957 óta a szocialista törvényesség hazánkban teljes egészében helyreállt.*”⁵³ A szocialista törvényesség, a politikai elítélések kérdése, valamint az amnesztia rendelet megidézése után, a kódex ismertetését teljességgel eluralták az agitatív elemek. A bűnözés alakulásáról szóló statisztikák ismertetése és a nyugat hasonló adatainak rohamos növekedéséről szóló beszámoló, majd az egyes törvényi újítások általános áttekintése, a szocialista társadalmi rend hatásosabb, mégis toleránsabb védelméről szóló meggyőződés, majd a szocialista nevelő büntetőjog ideáljának megvalósulásával kapcsolatos álláspont következett. A miniszter után Molnár Erik a jogi és igazságügyi bizottság szónoka szólalt fel, aki gondolatait a szocialista erkölcs és a jog egymástól elválaszthatatlan viszonyának bemutatásával kezdte. „*Szocialista társadalomban a jog nem kerülhet ellentmondásba az erkölccsel. Jog és erkölcs alapjaikban megegyeznek és kölcsönösen hatnak egymásra.*” – mondja Molnár, s dicséri egyúttal a javaslatot, hiszen álláspontja szerint az teljességben megfelel ezen posztulátumnak. A kódex általános méltatása után a bizott-

⁴⁹ SZIJÁRTÓ KÁROLY (SZERK.): *Katonai büntetőjogi döntvénytár*, 1973, Táncsics Kiadó, Budapest, 4. o.

⁵⁰ Nevezetesen a Szovjetunió Központi Végrehajtó Bizottsága és Népbiztosainak Tanácsa által 1927. július 27-én jóváhagyott Katonai bűncselekmények Elvi szabályozása, volt ez a fő forrás, melyet kiegészítendő számos más jogforrás is meghatározott különleges büntetőjogi szabályokat. Bővebben lásd: CSHIKVADZE V. M.: *Szovjet katonai büntetőjog*, 1948, Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 110-114. o.

⁵¹ Az országgyűlés 25. ülése 1961. évi december 15-én, Az 1958. évi november hó 26-ára összehívott Országgyűlés Naplója, 1973, Budapest, 1516. hasáb.

⁵² Az országgyűlés 25. ülése 1961. évi december 15-én, Az 1958. évi november hó 26-ára összehívott Országgyűlés Naplója, 1973, Budapest, 1516. hasáb.

⁵³ Az országgyűlés 25. ülése 1961. évi december 15-én, Az 1958. évi november hó 26-ára összehívott Országgyűlés Naplója, 1973, Budapest, 1517. hasáb.

sági előadó a bizottsági javaslatban foglalt módosító indítványokat terjeszti a plénum elé, ismertetve azok okait. A bizottsági vélemény elhangzása után öt képviselő, nevezetesen Nagy Mária, Bárczi Gusztáv, Varga István, Kaszás Imre és Keleti Ferenc szól hozzá a javaslatához. A hozzászólások döntő többsége a fiatalkorúakkal kapcsolatos rendelkezésekre, illetve a szocialista büntetőjog nevelő hivatására fókuszál. A felszólalók közül kiemelendő Keleti Ferenc, aki a javaslat keletkezéséről szólva, az indoklásra való hivatkozással beszél arról a szándékról, hogy azt már az 1950-es évek közepén megalkotni tervezték, de a belpolitikai változások következtében arra nem került sor, igaz a jogirodalomban szolidan lezajlott az elvi-szakmai megalapozás. Ahogy ő mondta: „A törvényjavaslat indoklásában olvashatjuk, hogy 1954 elején indult meg ennek a törvényjavaslatnak a kodifikációs munkája. [...] A személyi kultusz semmiképpen nem kedvezett egy ilyen törvényjavaslat meghozatalának. A személyi kultusz a melegágyát teremti meg a bűnözésnek, a törvénytelen ségnek, az igazságtalanságoknak, ez a törvényjavaslat viszont a törvényesség biztosítását, az igazságos jogrend megalapozását teszi lehetővé és segíti azt elő.”⁵⁴

Ezeket követően az Országgyűlés egyhangúlag, tartózkodás és ellenvetés nélkül fogadta el a javaslatot és emelte azt törvényerőre.

Az Országgyűlési megvitatás során tehát a katonai rendelkezések integrálásáról szó sem esett, s említés nélkül maradt az anyagi katonai büntetőjog szabályozásában bekövetkező normaszintű változások sokasága is, amit fokoz az a tény is, hogy a törvényjavaslat szövege és indokolása az Országgyűlési dokumentumok között külön kötetbe került. Ennek fő indokát magunk abban látjuk, hogy a Nezvál Ferenc által képviselt népköztársasági büntető törvénykönyv szabályozási jellege az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság büntető törvénykönyvének⁵⁵ felépítését és megoldásait vette alapul, melyben a katonai büntetőjog szintén integráltan jelenik meg. Persze ezt a kódex alkotói nem hangsúlyozták a nyilvánosság felé. Ez érthető annyiban, amennyiben a nemzetközi kitekintés nem indokolta a katonai büntetőjog integrációját. Igaz az elkülönült szabályozás és szervezet főként a jogirodalomban imperialista ellenpéldaként megidézett kanadai, angol, vagy amerikai rendszerre volt jellemző, de ilyen megoldást választott Tajvan is, hiszen a Kínai Köztársaság vezetői nem csupán megtartották elkülönült katonai büntetőjogukat, hanem jelentős mértékben meg is erősítették azt a háború után.⁵⁶ Hasonló megoldást választott Fülöp-szigetek is, amikor kialakította az elkülönült katonai igazságszolgáltatási szervezetet, illetve a katonai büntetőjog sajátos – a jogállamiság mérceinek e korszakban teljességgel meg nem felelő – szabályozását.⁵⁷

Az Országgyűlési elbánáshoz hasonlóan alakult az 1961. évi V. törvény katonai rendelkezéseinek szakirodalmi megjelenése is, hiszen a kódex katonai vonatkozásai a hazai szakirodalomban főként csak az érintett szervek számára készült útmutatókban és magyarázatokban jelentek meg.

Kovács Zoltán a következőképp ír az új kódexről: „Az új Büntető Törvénykönyv (1961. évi V. törvény) megalkotása igen jelentős lépés volt a Magyar Népköztársaság szocialista jogrendszerének teljes kiépítése felé. E törvény javaslatát hosszú és gondos előkészítő munka után széles körű vitára bocsátották, s csak ezek után került sor az országgyűlés elé terjesztésére.”⁵⁸ Ez a katonák számára írt magyarázó kötet jól példázza az Országgyűlésben is megjelenő propagandisztikus hozzáállást, mely a széleskörű előkészítésről és a törvény fontosságáról ad álláspontunk szerint téves képet. Ezt egyrészt abban látjuk igazoltnak, hogy a szakirodalomban a törvény elfogadása előtt jelentősebb tanulmányok nem foglalkoztak az előkészítéssel, illetve a büntetőjog kodifikációs megújításával, másrészt abban, hogy a kiterjedt vita az országgyűlési megvitatást sem jellemezte.

A Magyar Népköztársaság Büntetőkönyvéről tehát általánosságban elmondható, hogy az tartalmában és szerkezetében is a szovjet büntetőkódexet vette alapul és elsődleges rendeltetése a szocialista jogrendszer kiteljesítése volt, úgy általában, mint a katonai büntetőjog vonatkozásában. A szocialista jogfelfogás kitelje-

⁵⁴ Az országgyűlés 25. ülése 1961. évi december 15-én, Az 1958. évi november hó 26-ára összehívott Országgyűlés Naplója, 1973, Budapest, 1544. hasáb.

⁵⁵ Lásd: ALAPY GYULA, HORVÁTH ANNA, KIRÁLY ISTVÁN (FORD.): *Az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság Büntető Törvénykönyve, Büntető Eljárási Törvénykönyve és Bírósági Szervezeti Törvénye*, 1961, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

⁵⁶ Kínában önálló katonai anyagi és alaki kódex létezett, emellett számos a katonai büntető igazságszolgáltatás szervezetére, valamint a katonai büntető eljárásra vonatkozó norma született a háború után, melyekkel a rendszert megerősítették, differenciálták és következetesen formálták. PING-CHAI LEE: *The military legal system of the republic China*, in *Military Law Review* 1961. october, Headquarters, Department of the Army, Washington, 1961., 160-170. o.

⁵⁷ Lásd: GLORIA C. CLARO: *Legal organization in the armed forces of the Philippines*, in *Military Law Review* 1961. october, Headquarters, Department of the Army, Washington, 1961., 151-159. o.

⁵⁸ KOVÁCS ZOLTÁN (SZERK.): *Új büntetőjogi kézikönyv*, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1962., 7. o.

sítésének jegyében született meg ez a kódex, mely „az egész jogrendszer egységére hivatkozva, átfogó és lehetőleg egységes kódexben történő szabályozást tűzte ki célul”⁵⁹ a katonákra nézve is. Ez a törekvés pedig a büntetőeljárás kódexszel együttesen be is teljesedett, hiszen „ezeknek az új kódexeknek a keretében egységesítve, újszerű szabályozást nyertek a katonákra és a katonai büntetésekre vonatkozó anyagi jogi rendelkezések, illetőleg a katonai büntető eljárás sajátos szabályai is.”⁶⁰

Ez az újszerű szabályozás a szovjet minta átvétele volt, melynek negatívumairól és menthetetlen kudarcairól már az 1970-es években is jogalkotást sürgető álláspontok fogalmazódtak meg. Nem fogalmazódott meg azonban a kódex – katonai büntetőjog felől nézve – legnagyobb hibája és megbocsájthatatlan bűne, az integrált büntetőjogi szabályozási modell, mely két lábbal taposta meg a magyar nemzet katonai büntetőjogának történeti hagyományait és fejlődését, s törte azt máig hatóan derékba.

3. ÖSSZEZÉS

Akkor tehát, amikor a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás 1945 utáni, pontosabban államszocialista időszakára gondolunk, nem csak a koncepciók pereket és egy fontos jogterület dicstelen korszakát kell magunk elé idéznünk, hanem a hazai katonai büntetőjog történeti folyamának megszakadását, fejlődésének megtörését is, mely mögött kellő szakmai előkészítés nem állt, s melyet politikai oldalról is döntően csak a Forradalmi Munkás-Paraszti Kormány Moszkva iránti alázata indokolt.

Egy olyan folyamat tárul e korszakkal elé, mely 1945 és 1961 között politikai és történelmi okokból „csak” az eszközként használás szintjén, 1961-et követően pedig teljes jogi szovjetítés keretében előbb bemocskolta e nagy múltú – de nyilván és talán szükségképpen hibákkal és mulasztásokkal még küszködő – jogterületet, végül pedig megfosztotta azt minden korábbi nemzeti karakterétől és megoldásától, s egy szakszerűtlen és végtelenségig politizált folyamatban a szovjet birodalmi szabályozás olcsó másolatává degradálta.

Az elmélet oldaláról nézve így teljesen helyénvaló Hautzinger megállapítása, nevezetesen, hogy „a második világháborút követően a katonai büntetőjog elmélete a katonai büntetőjogi szabályok integrálásával visszaszorult.”⁶¹

Ezen időszak katonai büntetőjog-történetének feltárása ezért kiemelt fontosságú kérdés a hazai katonai jogtörténet számos még részleteiben fel nem dolgozott szegmense között. Egyrészt ugyanis feltáratlansága szakmailag megalapozatlan kádenciáknak engedhet teret még napjainkban is akár történeti vonatkozásban, akár jogalkotási és jogpolitikai tekintetben. Másrészt e mulasztás a katonai büntetőjogról és igazságszolgáltatásról, illetve ezekkel óhatatlanul az 1945 utáni állam- és jogtörténetről alkotott hiányos és elfogult képzeteknek adhat táptalajt, melyekkel bűnök, fordulatok és nagy tanulságok maradhatnak elrejtve az utókor elől, kizárva a közel objektív ismeretek alapján történő értékelést és megértést.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] *A katonai büntetőjog tankönyve*, 1959, BM Tanulmányi és Módszertani Osztály, Budapest.
- [2.] ALAPY GYULA, HORVÁTH ANNA, KIRÁLY ISTVÁN (FORD.): *Az Oroszországi Szovjet Szövetségi Szocialista Köztársaság Büntető Törvénykönyve, Büntető Eljárási Törvénykönyve és Bírósági Szervezeti Törvénye*, 1961, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- [3.] CIESLÁR VIKTOR: Az új büntetőtörvénykönyv kodifikációjának néhány kérdése in *Jogtudományi Közlemény* 1955. 2. szám, 86-102. o.
- [4.] CSHIKVADZE V. M.: *Szovjet katonai büntetőjog*, 1948, Honvédelmi Minisztérium, Budapest.
- [5.] FARKAS GYÖNGYI: *A Hadtörténelmi Levéltár Katonai Igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium* 1802-1991, 2003, Hadtörténelmi Levéltár, Budapest.
- [6.] GLORIA C. CLARO: Legal organization in the armed forces of the Philippines, in *Military Law Review* 1961. october, Headquarters, Department of the Army, Washington, 151-159. o.
- [7.] GONDA ANDRÁS (SZERK.): *Hadtörténelem*, 1994, MH Tanintézet Főnökség, Budapest.
- [8.] HABONY JÁNOS: *A katonai bíróság előtt*, 1977, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest.
- [9.] HAUTZINGER ZOLTÁN: *A katonai büntetőjog rendszertana*, 2010, AndAnn Kiadó, Pécs.

⁵⁹ KARDOS SÁNDOR i.m. (2003.) 168. o.

⁶⁰ Kovács Zoltán i.m. (1962), 3. o.

⁶¹ HAUTZINGER ZOLTÁN: *A katonai büntetőjog rendszertana*, 2010, AndAnn kiadó, Pécs, 73. o.

- [10.] HAUTZINGER ZOLTÁN: *A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*, 2011, Dialóg Campus – PTE ÁJK, Pécs.
- [11.] HORVÁTH CSABA: *Magyarország 1944-től napjainkig*, 1991, Régió Bt., Pécs.
- [12.] KARDOS SÁNDOR: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene*, 2003, Ph.D értekezés, Miskolc.
- [13.] KIRÁLY BÉLA: *Honvédségből néphadsereg*, 1986, Áramlat független kiadó, Párizs – New Brunswick.
- [14.] KOVÁCS ZOLTÁN (SZERK.): *A katonai büntetőjog kézikönyve*, 1958, Zrínyi Kiadó, Budapest.
- [15.] KOVÁCS ZOLTÁN (SZERK.): *Új büntetőjogi kézikönyv*, 1962, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest.
- [16.] KULCSÁR KÁLMÁN: A törvényesség egysége és a katonai igazságszolgáltatás in *Jogtudományi Közlemény* 1955. 8. szám, 507-514. o.
- [17.] MACARTHUR BRIAN (SZERK.): *A XX. század nagy beszédei*, 2006, Agave könyvek, Budapest.
- [18.] N. D. DURMANOV: *A szovjet büntetőjog alapelvei*, 1949, Hírlap, Szaklap- és Könyvkiadó Rt., Budapest.
- [19.] NÉVAI LÁSZLÓ: V.M. Cshikvadze: A Szovjet katonai büntetőjog (fordította dr. Tardy Lajos. Budapest 1950. 404. oldal, a Honvédelmi Minisztérium kiadványa), in *Jogtudományi Közlemény* 1950. 11-14. szám, 423-425. o.
- [20.] PING-CHAI LEE: The military legal system of the republic China, in *Military Law Review* 1961. october, Headquarters, Department of the Army, Washington, 1961., 160-170. o.
- [21.] SZIJÁRTÓ KÁROLY (SZERK.): *Katonai büntetőjogi döntvénytár*, 1973, Táncsics Kiadó, Budapest.
- [22.] SZILÁGYI PÉTER: Szabó Imre szocialista normativizmusa, in *Világosság* 2004. 4.szám, 23-33. o.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

- [1.] 1930:2. törvénycikk „*A katonai büntető törvénykönyvről*”
- [2.] 1930:3. törvénycikk „*A katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről*”
- [3.] 1948. évi LXII. törvény „*A katonai büntetőtörvénykönyvről*”
- [4.] Indoklás „*A katonai büntetőtörvénykönyvről*” szóló 1948. évi LXII. törvényhez
- [5.] 1948. évi LXIII. törvény „*A katonai igazságügyi szervezet, valamint a katonai büntetőbíráskodásban a fellebbvitel módosításáról*”
- [6.] 1951. évi 31. számú törvényerejű rendelet „*az 1951. évi III. törvénybe iktatott büntető perrendtartás hatálybaléptetéséről, végrehajtásáról és a katonai büntető eljárásban való alkalmazásáról*”
- [7.] 1956. évi 28. számú törvényerejű rendelet „*A rögtönbíráskodásról*”
- [8.] Az országgyűlés 25. ülése 1961. évi december 15-én, Az 1958. évi november hó 26-ára összehívott Országgyűlés Naplója, 1973, Budapest.
- [9.] Az országgyűlés igazságügyi, alkotmányjogi és közjogi, valamint honvédelmi bizottságának együttes jelentése „*a katonai büntetőtörvénykönyvről*” szóló 213. számú törvényjavaslat tárgyában, Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés Irományai IV. kötet, 1949, Budapest.
- [10.] Országgyűlési napló az Országgyűlés 93. ülése 1948. évi december hó 16-án, Az 1947. évi szeptember hó 16-ára összehívott Országgyűlés Naplója V. kötet, 1949, Budapest.